ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

Кафедра соціальних технологій

Пояснювальна записка
до випускової роботи
на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
на тему:

«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ШКОЛЯРІВ»

Студентки 4 курсу, групи ПЛ-20-4vn

Галузь знань **05** «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальності **053** «Психологія»
Руденко Данило

Керівник: к.пед.н., проф. Заброцький М.М.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____ _____

(підпис)

_____ _____

(підпис)

м. Вінниця – 2024

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ПРОБЛЕМАТИКИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ШКОЛЯРІВ. 6

1.1. Підходи до розуміння поняття пізнавальної сфери, її структура. 6

1.2. Параметри підліткового віку 10

Висновки до розділу 1. 14

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ШКОЛЯРІВ. 16

2.1. Діагностичне обстеження особливостей пам’яті та уваги підлітків.16

2.2. Аналіз результатів дослідження. 18

2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку пізнавальної сфери школярів. 23

Висновки до розділу 2. 28

ВИСНОВКИ. 30

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. 32

ДОДАТКИ. 35

ВСТУП

Актуальність дослідження.. Шкіьний вік є періодом інтенсивного фізіологічного, психологічного та соціального розвитку. У цей час підліток переживає низку змін у своєму сприйнятті світу, взаємодії з іншими людьми, формуванні особистісних рис та цінностей.

Однією з ключових сфер, яку варто досліджувати, є пізнавальна сфера підлітка. Це охоплює його здатність до мислення, уваги, пам'яті, сприйняття інформації, розвиток мовлення та інтелектуальних здібностей. Підліток переходить від конкретного мислення до абстрактного, що відображається у здатності аналізувати складніші ситуації та вирішувати проблеми.

Розуміння пізнавальних особливостей школярів має важливе значення для різних сфер життя. По-перше, у контексті освіти це допомагає вчителям створювати ефективніші методи навчання, що враховують особливості мислення та сприйняття інформації у цьому віці. Підліток навчається краще, коли матеріал презентується у формі, що стимулює активність та цікавість.

Дослідження пізнавальної сфери також корисне для психологів та педагогів, які працюють у сферах психологічної та педагогічної підтримки школярів. Вони можуть виявити та враховувати індивідуальні особливості кожного підлітка у процесі виховання та розвитку.

Крім того, розуміння пізнавальних процесів підлітків важливе для батьків, які займаються вихованням дітей у цьому віці. Вони можуть краще розуміти, як підтримувати та сприяти розвитку мислення, творчості та самовираження у своїх дітей.

Наприкінці, зрозуміння пізнавальної сфери підлітка має значення для формування здорового психічного стану та психосоціальної адаптації. Підлітки, які розуміють свої пізнавальні процеси та мають можливість розвивати їх належним чином, зазвичай краще справляються зі стресом та конфліктами, що виникають у їхньому житті.

З пізнавальною (когнітивною) сферою особистості пов’язані дослідження загальнихпитань психічного розвитку та його періодизації (Б. Г.Ананьєв, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, Г.С. Костюк, О. М. Леонтьев, Б. Ф.Ломов, С. Д.Максименко,В. А.Роменець), а також вікових особливостей (Л. І.Анциферова, М. Й.Боришевський, Е. Еріксон, І. С.Кон).

Отже, дослідження пізнавальної сфери школярів є важливим завданням, яке стосується освіти, виховання, психології та соціальної підтримки цієї вікової групи. Тільки через глибоке розуміння їхніх пізнавальних особливостей можна створити оптимальні умови для їхнього розвитку та самореалізації.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити параметри пізнавальної сфери школярів.

Завдання дослідження:

1. Визначити підходи до поняття пізнавальної сфери та її структури.
2. Зазначити основні параметри підліткового віку.
3. Емпірично дослідити пізнавальні процеси осіб підліткового віку.
4. Розробити рекомендації щодо розвитку пізнавальної сфери школярів

Об’єкт дослідження: пізнавальна сфера школярів.

Предмет дослідження: особливості пам’яті та уваги школярів.

Дослідження пізнавальної сфери школярів має величезне **теоретичне і практичне значення** для різних галузей, включаючи психологію, педагогіку та соціологію. Теоретично, це дозволяє розширити наше розуміння процесів розвитку у підлітковому віці, включаючи етапи формування мислення, уваги, пам’яті та інтелектуальних здібностей.

Практично, дослідження допомагає в розробці ефективних педагогічних підходів до навчання та виховання підлітків, що враховують їхні пізнавальні особливості, що сприяє оптимізації навчального процесу та підвищенню якості освіти.

Методи дослідження: аналіз науково-теоретичних джерел; спостереження; бесіди з вчителями та учнями; психолого-педагогічний експеримент; кількісний і якісний аналіз отриманих результатів. Були обрані наступні методики: Методики

діагностики особливостей переключення уваги («Складання чисел із переключеннями» за Б.О.Федоришиним); Методика дослідження обсягу короткочасної пам’яті за Джекобсона; методику «Знайди та викресли»; методику «Четвертий зайвий»; методика «Запам’ятай малюнки».

База дослідження.

Експериментальна база дослідження: 20 учнів 9 класу ЗОШ №28.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури, додатків. Загальний об’єм роботи 40 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ПРОБЛЕМАТИКИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ У ШКОЛЯРІВ

1.1. Підходи до розуміння поняття пізнавальної сфери, її структура

Поняття пізнавальної сфери включає в себе комплекс психічних процесів та функцій, які відповідають за сприйняття, обробку та розуміння інформації. Дане поняття може розглядатися з декількох підходів, що відображають різні аспекти пізнавальної діяльності людини.

Філософський підхід до пізнання є одним із ключових напрямів у розумінні та аналізі процесу, за допомогою якого людина отримує знання про навколишній світ. Даний підхід базується на уявленні пізнавальної сфери як сукупності всіх можливих знань, які може отримати людина, і включає в себе різноманітні аспекти, що стосуються процесу пізнання та його природи [18].

Перш за все, філософський підхід підкреслює активну роль людини у процесі пізнання, що означає, що пізнавальний процес не є просто прийманням інформації, але і активною взаємодією з нею, аналізом, узагальненням та тлумаченням. Людина не лише сприймає навколишній світ, але й конструює його власним розумом, відбирає інформацію, що відповідає її потребам та цінностям [18].

Далі, філософський підхід визнає значення різноманітності джерел знань. Людина може отримувати знання не лише через наукові дослідження та логічне мислення, але й через особистий досвід, інтуїцію, віру, емоції та інші канали. Отже, пізнання розглядається як багатоаспектний процес, що включає в себе різноманітні джерела та методи отримання знань [25].

Крім того, філософський підхід підкреслює значення контексту та культурного фону для процесу пізнання. Кожна культура, суспільство та індивідуальний досвід впливають на сприйняття та тлумачення інформації. Таким чином, пізнання не є абсолютним, а залежить від контексту, у якому воно відбувається [25].

Зазначимо також, що філософський підхід до пізнання відкриває можливість для постійного розвитку та розширення наших знань. Постійне удосконалення методів пізнання, критичний аналіз отриманої інформації та відкритість до нових ідей та підходів дозволяють людині постійно поглиблювати своє розуміння світу [5].

Отже, філософський підхід до пізнання є важливим напрямком вивчення та розуміння процесу, за допомогою якого людина здобуває знання про навколишній світ. Він враховує активну роль людини, різноманітність джерел знань, вплив культурного контексту та надає можливість для постійного розвитку та розширення наших уявлень про світ.

Психологічний підхід до розуміння пізнавальної сфери ставить у центр уваги психічні процеси, які використовуються людиною для здобуття та опрацювання знань про світ навколо. Такий підхід ґрунтується на теоріях та методах психології, що дозволяють краще розуміти, які механізми лежать в основі нашого сприйняття, мислення та уявлення про світ [23].

Перш за все, психологічний підхід розглядає мислення як ключовий процес у пізнанні, що включає у себе логічне мислення, творчість, уяву та аналіз інформації. Мислення допомагає нам формулювати гіпотези, розв’язувати проблеми та створювати нові знання [23].

Далі, у психологічному підході акцентується увага на сприйнятті, яке включає в себе здатність людини сприймати інформацію через органи чуття та інтерпретувати її. Сприйняття впливає на те, як ми розуміємо світ, які уявляємо собі об’єкти та як реагуємо на них [3].

Увага є ще одним важливим елементом пізнавальної сфери з психологічної точки зору. Даний процес визначає, на що ми спрямовуємо свою увагу у конкретний момент часу, і впливає на нашу здатність зосереджуватись, аналізувати та реагувати на інформацію [3].

Пам’ять також грає важливу роль у пізнанні з психологічної перспективи. Це процес, за допомогою якого ми зберігаємо та відтворюємо отриману інформацію.

Пам’ять може бути короткочасною (робочою) або довготривалою, і вона дозволяє нам зберігати знання та використовувати їх у майбутньому [1].

Психологічний підхід також розглядає інші психічні процеси, такі як уява, мовлення, емоції та мотивація. Уява дозволяє нам створювати уявлення про недоступні об’єкти або події. Мовлення є засобом вираження думок та спілкування. Емоції впливають на наше сприйняття та реакції на події навколо. Мотивація стимулює нас до здобуття знань та досягнення мети [1].

Отже, психологічний підхід до пізнання розглядає пізнавальну сферу як комплексний набір психічних процесів, які взаємодіють між собою та впливають на наше розуміння світу. Вивчення цих процесів допомагає краще розуміти, як ми сприймаємо, обробляємо та використовуємо інформацію, що навколо нас.

Епістемологічний підхід до пізнання є важливим напрямком у філософії та науці, який досліджує природу знань та способи їх здобуття. Такий підхід стосується теорій пізнання, об’єктивності та перевірки знань, а також впливає на методологію досліджень у різних галузях знань [14].

Перш за все, епістемологія вивчає теорії пізнання, тобто те, як ми можемо отримувати знання про світ, що означає аналіз методів, які використовуються для дослідження та пізнання різних аспектів реальності. Епістемологічний підхід ставить питання про те, чи існує об’єктивна правда, яку можна знати, а також про те, як можна виокремити істинне знання від уявних чи помилкових уявлень [14].

Крім того, епістемологічний підхід розглядає пізнавальну сферу як сукупність знань, які можна об’єктивно пізнати та перевірити, що означає, що знання має бути піддаєме перевірці та підтвердженню, щоб його можна було вважати достовірним та істинним. Епістемологія також вивчає методи перевірки знань та критерії, які дозволяють визначити, які знання є вірогідними та правдивими [7].

У свою чергу, епістемологічний підхід має великий вплив на методологію наукових досліджень. Він вказує на важливість системності, об’єктивності та перевірки гіпотез та теорій у наукових дослідженнях, що означає, що наукові

дослідження повинні бути проведені за чіткою методологією, яка дозволяє перевірити та підтвердити отримані результати [4].

Отже, епістемологічний підхід до пізнання є важливим для розуміння природи знань та методів їх здобуття. Він допомагає встановити критерії правдивості та об'єктивності знань, а також впливає на методологію наукових досліджень, забезпечуючи їхню точність та надійність.

Структура пізнавальної сфери може включати такі компоненти [12]:

1. Сенсорна інформація – це перший крок у процесі пізнання світу, і вона включає всі дані, які ми отримуємо через наші органи чуття. Наприклад, зорова інформація дозволяє нам бачити об'єкти та їхні характеристики, слухова інформація передає звукові сигнали, а відчуття дотику дозволяє нам відчувати текстуру предметів. Така сенсорна інформація стає базою для подальшого мислення та розуміння.

2. Мислення та розуміння – це процеси, які допомагають нам аналізувати та інтерпретувати сенсорну інформацію. Логічне мислення дозволяє нам формулювати припущення та висновки на основі логічних законів, уявлення допомагає нам уявляти об'єкти та події, а розуміння дозволяє нам зрозуміти значення отриманої інформації.

3. Пам'ять та вивчення є ключовими аспектами у процесі зберігання та використання знань. Механізми пам'яті дозволяють нам зберігати інформацію на короткий або довготривалий термін, а процеси вивчення допомагають нам засвоювати нову інформацію та вносити її в наші знання.

4. Мовлення та комунікація – це засоби вираження наших думок та спілкування з іншими людьми для обміну знаннями та ідеями. Вміння ефективно висловлювати свої думки та слухати інших є важливими для навчання та обміну досвідом.

5. Культурні та соціальні впливи відіграють значну роль у формуванні наших знань та уявлень про світ. Культурні традиції, соціальне середовище та історичний контекст впливають на нашу сприйнятливість до певних ідей та концепцій.

6. Інтуїція та творчість – це нестандартні підходи до розв’язання проблем та отримання нових знань. Інтуїтивне мислення дозволяє нам розрізняти підсвідомі знання та приймати рішення на основі інтуїтивних відчуттів, а творчість дозволяє нам використовувати новаторські підходи для розв’язання завдань та розширення знань.

Розуміння пізнавальної сфери та її структури допомагає нам краще зрозуміти, як ми отримуємо, обробляємо та використовуємо знання про світ навколо нас.

Пізнавальна сфера у школярів охоплює всі аспекти їхнього сприйняття та розуміння навколишнього світу. Вона включає в себе розвиток когнітивних навичок, таких як мислення, увага, пам'ять, сприйняття і розуміння інформації. Також до цієї сфери належить інтерес до вивчення нових знань, експериментування та дослідження.

У школярів пізнавальна сфера постійно розвивається через навчання в школі, читання книг, дослідження світу навколо них та взаємодію з іншими людьми. Вона відіграє ключову роль у формуванні їхньої особистості і підготовці до майбутнього життя. Розвиток пізнавальної сфери допомагає школярам краще розуміти себе і світ навколо, розвивати критичне мислення і аналітичні здібності, а також стимулює їхній інтелектуальний розвиток.

1.2. Параметри підліткового віку

Підлітковий вік є періодом інтенсивних фізіологічних, психологічних та соціальних змін. У цьому віці формуються особистість, ідентичність, соціальні навички та цінності, що мають важливе значення для подальшого життя.

Підлітковий вік – це період інтенсивного фізіологічного розвитку, який включає ряд значних змін у тілі та функціях органів. Основні фізіологічні зміни, що відбуваються у цей період, включають швидкий ріст тіла, зміни в

гормональному фоні, формування статевих органів та зміни внутрішніх органів [24].

У підлітковому віці діти переживають період інтенсивного зростання, що пов'язано з активним розвитком кісток, м'язів і інших тканин. Підлітки можуть значно підвищити свою висоту протягом короткого часу, що є типовим для цього періоду [24].

Наступним важливим аспектом є зміни в гормональному фоні. У підлітковому віці відбувається активне виділення гормонів, які регулюють статевий розвиток. У дівчат підвищується рівень естрогенів, що відповідають за розвиток грудей, розподіл жирової тканини та інші жіночі ознаки. У хлопців підвищується рівень тестостерону, що відповідає за розвиток м'язів, голосу, волосся на тілі та обличчі [8].

Крім того, підлітковий вік характеризується формуванням статевих органів. У дівчат це включає розвиток яєчників та матки, а у хлопців – яєчок та статевого члена. Такі зміни свідчать про перехід від дитячого стану до стану статевої зрілості, що є нормальним процесом у розвитку [21].

Нарешті, важливим аспектом фізіологічних змін у підлітковому віці є зміни внутрішніх органів. Наприклад, серце збільшується у розмірах, щоб забезпечити необхідну кількість крові для організму в період інтенсивного зростання та розвитку. Інші органи також зазнають змін для адаптації до нових умов та потреб організму [2].

Отже, фізіологічні зміни у підлітковому віці є нормальними та природними. Вони відображають процеси розвитку та дозрівання організму, які є важливими для формування здорового та життєздатного дорослого.

У підлітковому віці відбуваються значні психологічні зміни, які визначають дорослецтво та впливають на формування особистості. Підлітки переживають активний розвиток мислення, включаючи логічне та абстрактне мислення, що допомагає їм аналізувати складні ситуації та розв'язувати проблеми. Вони починають формувати свою ідентичність, усвідомлюючи свої сильні та слабкі сторони, що сприяє самовдосконаленню та самопізнанню [11].

Значний розвиток соціальних навичок відбувається під впливом взаємодії з оточуючими, що дозволяє підліткам навчатися спілкуватися, розвивати емпатію та встановлювати здорові стосунки. Вони також починають усвідомлювати свої цілі та мрії, що сприяє самовизначенню та вибору життєвого шляху [16].

Такі психологічні зміни є нормальними та необхідними для розвитку особистості. Вони допомагають підліткам стати впевненими у собі, розвивати креативність та виробляти стратегії для досягнення успіху у дорослому житті.

Підлітковий вік є періодом інтенсивного соціального, психологічного і фізіологічного розвитку, де молоді люди активно вступають у соціальні взаємодії та формують свої відносини зі світом [9].

Соціальні аспекти підліткового віку включають в себе не лише пошук ідентичності та формування соціальних ролей, але й усвідомлення соціальних норм і цінностей, розвиток міжособистісних відносин та сприйняття своєї ролі у суспільстві [9].

Пошук ідентичності – це складний процес, де підлітки намагаються з’ясувати, хто вони справді є, які у них цінності та переконання, які цілі та мрії, що може включати експериментування зі стилями одягу, музикою, спробу нових захоплень та ідей [15].

Формування соціальних ролей – це процес, де підлітки починають усвідомлювати, яка роль вони відіграють у своєму суспільстві та родині. Вони вчаться розуміти очікування оточуючих щодо їхньої поведінки та взаємодії, і намагаються знайти баланс між власними потребами і вимогами суспільства [19].

Усвідомлення соціальних норм і цінностей – це процес, де підлітки починають розуміти правила та моральні принципи, які керують їхнім життям. Вони усвідомлюють, що важливо і прийнятно у їхньому оточенні, і навчаються адаптуватися до цих норм, або ж висловлювати свої думки та переконання [6].

Розвиток міжособистісних відносин – це процес, де підлітки починають будувати стійкі та взаємовигідні стосунки з друзями, родиною, педагогами та іншими людьми у своєму житті. Вони навчаються спілкуватися, вирішувати конфлікти, виявляти емпатію та розуміння [10].

У цілому, підлітковий вік є періодом, коли молоді люди активно впливають на світ навколо себе та формують своє місце у суспільстві. Це час важливих відкриттів, самопізнання та соціального росту, які є важливими для подальшого життєвого успіху та самореалізації [17].

Підлітковий вік, з психосоціальної точки зору, є періодом великого розвитку і змін у житті особистості. Супроводжується він не тільки фізіологічними та психологічними змінами, але й рядом особливих викликів і можливостей для саморозвитку та самовизначення.

Самоідентифікація в цьому віці стає центральним процесом, де підліток стежить за тим, щоб визначити свої цінності, інтереси, таланти, а також мрії та цілі. Він поступово усвідомлює свої сильні та слабкі сторони, що є важливим для побудови здорової ідентичності [13].

Конфлікти з батьками або авторитетами також є нормальним явищем. Підлітки починають відчувати потребу у самостійності та відповідальності за свої власні рішення, що може породжувати напругу в сім'ї, але також сприяє формуванню самодисципліни та розумінню особистої свободи [22].

Пошук власного місця в суспільстві є іншим важливим аспектом. Підлітки досліджують різні соціальні групи, спілкуються з різними людьми, щоб зрозуміти, де саме вони відчувають себе комфортно, що допомагає їм побудувати стійкі соціальні зв'язки та визначити своє місце в світі [20].

Формування особистого життєвого курсу – це процес, який допомагає підліткам визначити свої мети, цілі та напрямок розвитку. Вони починають усвідомлювати, які шляхи можуть привести їх до щастя та успіху, і приймають рішення щодо свого майбутнього [4].

Загалом, підлітковий вік є часом важливих внутрішніх та зовнішніх трансформацій. Відбуваються значні зміни у самоідентифікації, відносинах з оточуючими та уявленнях про своє місце в світі. Даний період вимагає підтримки, розуміння та позитивних взаємин, що сприяє здоровому та гармонійному розвитку особистості [20].

Зазначені параметри підліткового віку індивідуальні та можуть виявлятися у кожній особі по-різному. Важливо зрозуміти ці особливості, щоб допомагати підліткам в успішному пройденні цього важливого періоду в їхньому житті.

Висновки до розділу 1.

Пізнавальна сфера – це комплексний аспект людського життя, пов'язаний з пізнанням навколишнього світу, отриманням та обробкою інформації, формуванням знань, умінь і навичок. Дана сфера включає в себе різноманітні процеси та аспекти, які дозволяють людині сприймати, розуміти, аналізувати та інтерпретувати оточуючий світ.

Теоретична основа проблематики розвитку пізнавальної сфери у підлітковому віці базується на ряді ключових психологічних та педагогічних концепцій, що допомагають розуміти та аналізувати цей період розвитку особистості.

Однією з основоположниць теорій розвитку є теорія когнітивного розвитку, запропонована Ж. Піаже. Згідно з цією теорією, у підлітковому віці відбувається значний когнітивний зріст, який супроводжується розвитком абстрактного мислення, умінням розв'язувати складні проблеми та аналізувати інформацію більш глибоко. Даний період характеризується формуванням операційних стадій мислення, таких як формальна операційна стадія, що відкриває нові можливості для підлітків у розумінні абстрактних концепцій і вирішенні складних завдань.

Іншою важливою теорією є теорія розвитку Еріксона про стадії психосоціального розвитку. У підлітковому віці, згідно з цією теорією, підлітки переживають кризу ідентичності проти рольової конфузії. Вони активно вирішують питання про свою особистість, цінності, соціальні ролі та місце у суспільстві. Така криза відіграє важливу роль у формуванні самосвідомості та самовизначення підлітків.

Також варто згадати про теорію розвитку Л. Виготського, яка підкреслює важливість соціального взаємодії та культурного середовища у процесі пізнання. У підлітковому віці діти активно спілкуються з оточуючими, навчаються від інших

людей та отримують нові знання через соціальну інтеракцію. Дана теорія підкреслює важливість взаємодії з дорослими та розвитку культурних навичок у підлітків.

Загалом, теоретична основа проблематики розвитку пізнавальної сфери у підлітковому віці включає в себе когнітивні, психосоціальні та культурні аспекти, які спільно допомагають розуміти та розвивати пізнавальні можливості цього важливого періоду життя.

Пізнавальна сфера у підлітковому віці має величезне значення для формування особистості та підготовки до дорослого життя. У цьому віці підлітки починають активно досліджувати світ навколо себе, задавати питання, шукати відповіді і розуміти важливі концепції. Вони розвивають критичне мислення, уяву, та інші когнітивні навички, які допомагають їм розуміти складні ідеї і аналізувати інформацію.

Підлітки також починають формувати свої власні цінності, переконання і інтереси через вивчення різних тем і предметів. Вони можуть зацікавлюватися різноманітними областями знань, від науки до мистецтва, від технологій до соціальних наук. Розвиток пізнавальної сфери у підлітків стимулює їх до саморозвитку, самостійності та творчості, що є важливими складовими їхнього взаємодії зі світом навколо них і досягненням особистого і професійного успіху у майбутньому.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ШКОЛЯРІВ

2.1. Діагностичне обстеження особливостей пам'яті та уваги школярів

Дослідження проводилося на базі Могилів-Подільської ЗОШ І-ІІІ ступенів серед учнів 9-А класу (20 осіб). Під час проведення нами було роз'яснено основні інструкції обраних нами методик. Дослідження відбувалося у супроводі шкільного психолога. У якості діагностичного інструментарію було використано:

1. Методики діагностики особливостей переключення уваги («Складання чисел із переключеннями» за Б.О.Федоришиним) (інструкції представлені у ДодаткуА).

Перевірка правильності виконання завдань у цій роботі ґрунтується на закономірності, за якою сума двох цифр у горизонтальному ряду дорівнює третьому числу, що йде за ними до вертикальної риски. Така закономірність позначає перехід на новий спосіб роботи. Якщо риска присутня, підрахунок знову починається з початку. Якщо виявлені помилки, то їх можна класифікувати як помилки переключення уваги (коли продовжують виконувати завдання за старим способом), помилки додавання (коли неправильно обчислюють суму або записують випадкові числа), або комбіновані помилки.

Щодо визначення продуктивності роботи без переключення, це вимірюється як кількість операцій, виконаних за 1 хвилину на підготовчому етапі. А визначення продуктивності з переключенням рахує кількість операцій, виконаних за 1 хвилину на основному етапі.

Для визначення ступеня переключення уваги обчислюється співвідношення продуктивності основного та підготовчого етапів роботи. Дане співвідношення порівнюється з шкалою оцінок і вказує на ступінь ефективності переключення уваги.

Стійкість переключення уваги обчислюється через співвідношення кількості помилок додавання та кількості груп операцій, у яких допущені помилки переключення уваги. Така формула вказує на здатність до зосередження та точності при переході від одного способу роботи до іншого.

На основі цих даних можна зробити висновки про індивідуальні особливості переключення уваги школяра та дати рекомендації щодо подальшого розвитку цього навичання. Наприклад, якщо виявлені часті помилки переключення уваги, можливо, потрібно додаткове тренування у здатності швидко переходити від одного виду завдань до іншого. Рекомендації також можуть включати методи підвищення концентрації та уваги під час роботи з числовими завданнями.

2. Методика дослідження обсягу короткочасної пам’яті за Джекобсона (Додаток Б).

При аналізі результатів дослідження важливо звернути увагу на екстремальні значення рівнів запам’ятовування. Наприклад, коли результат дорівнює 10, це часто свідчить про використання досліджуваним логічних методів або мнемотехнік, які сприяють ефективному запам’ятовуванню. У деяких випадках це може бути феноменальним досягненням.

Якщо отримано дуже низький рівень запам’ятовування, то рекомендується повторити вивчення особливостей пам’яті через кілька днів. Зазвичай, у здорової людини показник пам’яті на рівні 3-4 може бути результатом неправильного розуміння інструкцій або недостатньої уваги під час виконання завдань.

Низькі та середні рівні короткочасного запам’ятовування можуть бути підняті завдяки систематичним тренуванням пам’яті за допомогою спеціальних програм мнемотехніки. Такі програми спрямовані на розвиток пам’яті та покращення її ефективності шляхом використання різноманітних технік та вправ.

Методика «Запам’ятай малюнки» призначена для визначення об’єму короткотривалої зорової пам’яті. В якості стимулів дитина отримує картинки та отримує інструкцію. Дорослий говорить їй про те, що вона має уважно роздивитися фігури та спробувати запам’ятати їх. А потім знайти на іншій картинці. Час

демонстрації картинки – 30 секунд. Після чого її прибирають з поля зору дитини і замість неї демонструють другу картинку.

Методика «Запам’ятай малюнки» призначена для визначення об’єму короткотривалої зорової пам’яті. В якості стимулів дитина отримує картинки та отримує інструкцію. Дорослий говорить їй про те, що вона має уважно роздивитися фігури та спробувати запам’ятати їх. А потім знайти на іншій картинці. Час демонстрації картинки – 30 секунд. Після чого її прибирають з поля зору дитини і замість неї демонструють другу картинку. Тривалість часу, який дитина використовує для пошуку фігур не має перевищувати 1,5 хвилини. Методика «Знайди та викресли» призначена для визначення продуктивності та стійкості уваги. Дитині демонструється малюнок із зображенням геометричних фігур та пояснюється, що за сигналом вона повинна закреслювати ті фігури, які назве дорослий і робити це до тих пір, поки він не зупинить її. І так буде декілька разів. Дитини працює 2,5 хвилини, протягом яких дорослий п’ять разів говорить слова «стоп» та «починай.

Методика «Четвертий зайвий» використовується для дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини. Дошкільнику демонструється серія картинок, на яких зображено різні предмети. Йому потрібно уважно подивитися, визначити, який предмет зайвий та пояснити чому. на вирішення задачі відводиться 3 хвилини.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Першочергово нами було проведено методику діагностики особливостей переключення уваги («Складання чисел із переключеним» за Б.О.Федоришиним). На основі отриманих результатів нами було отримано наступні показники:

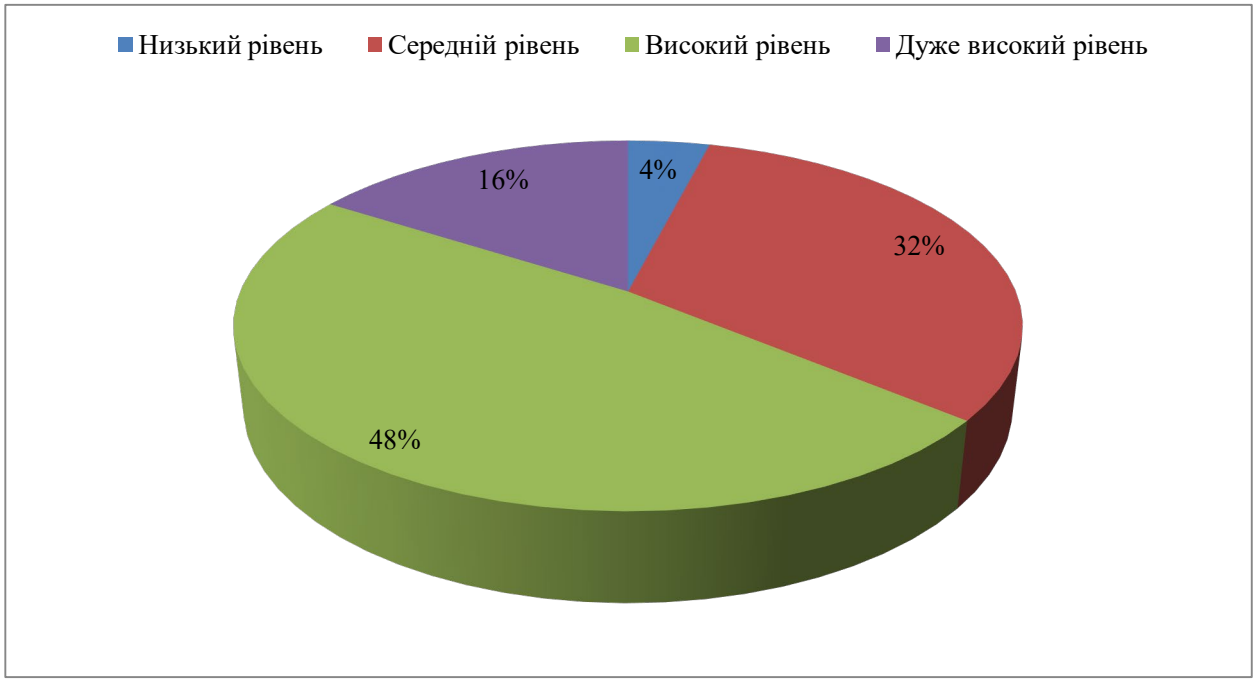

Рис. 2.1. Показники рухомості психічних процесів в умовах частого переключення уваги (продуктивності)

Дуже високий рівень рухомості психічних процесів в умовах частого переключення уваги характеризується швидким та точним переходом від одного виду завдань до іншого без помилок та втрати продуктивності. Особа з таким рівнем може легко зосереджуватися на різних виданнях завдань і ефективно виконувати їх, не втрачаючи швидкості та точності при переході від одного завдання до іншого.

Високий рівень рухомості психічних процесів умовах частого переключення уваги означає, що особа здатна швидко та ефективно переходити між різними видами завдань, зберігаючи при цьому точність та продуктивність. Хоча можуть відбуватися деякі незначні помилки чи затримки, але вони не суттєво впливають на загальну продуктивність особи.

Середній рівень рухомості психічних процесів в умовах частого переключення уваги вказує на те, що особі потрібно додаткові зусилля для

ефективного переходу між завданнями. Вона може зазнавати затримок, допускати деякі помилки та втрачати час на адаптацію до нових видів завдань.

Низький рівень рухомості психічних процесів в умовах частого переключення уваги характеризується значними труднощами в переході між різними видами завдань. Особа може втрачати багато часу на адаптацію до нового виду завдання, допускати багато помилок та втрачати продуктивність.

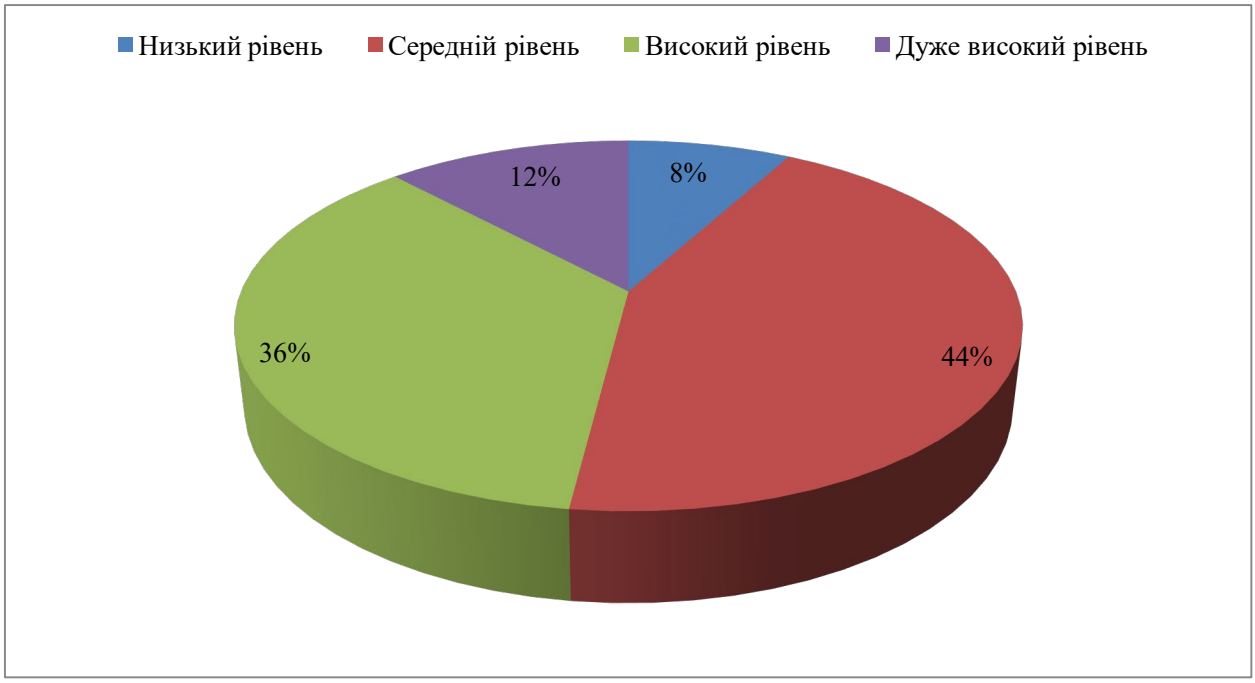

Рис. 2.2. Показники ступеня переключеності уваги

Дуже високий рівень ступеня переключеності уваги характеризується швидким та безперешкодним переходом між різними видами завдань чи джерелами інформації без втрати уваги або якості виконання. Особа з таким рівнем здатна легко адаптуватися до зміни умов та швидко переходити від одного завдання до іншого, не допускаючи помилок чи втрати продуктивності.

Високий рівень ступеня переключеності уваги вказує на здатність особи ефективно переходити між завданнями, зберігаючи при цьому високу увагу та якість виконання. Хоча можливі незначні втрати у продуктивності або триваліші періоди адаптації до нових завдань, проте вони не суттєво впливають на загальний рівень виконання завдань.

Середній рівень ступеня переключеності уваги свідчить про те, що особа має деякі труднощі в адаптації до зміни завдань чи джерел інформації. Вона може

допускати помилки, втрачати деякий час на переорієнтацію та адаптацію до нових умов роботи.

Низький рівень ступеня переключеності уваги характеризується значними труднощами в адаптації до зміни завдань чи джерел інформації. Особа може втрачати багато часу на переходи між завданнями, допускати численні помилки та втрати у продуктивності.

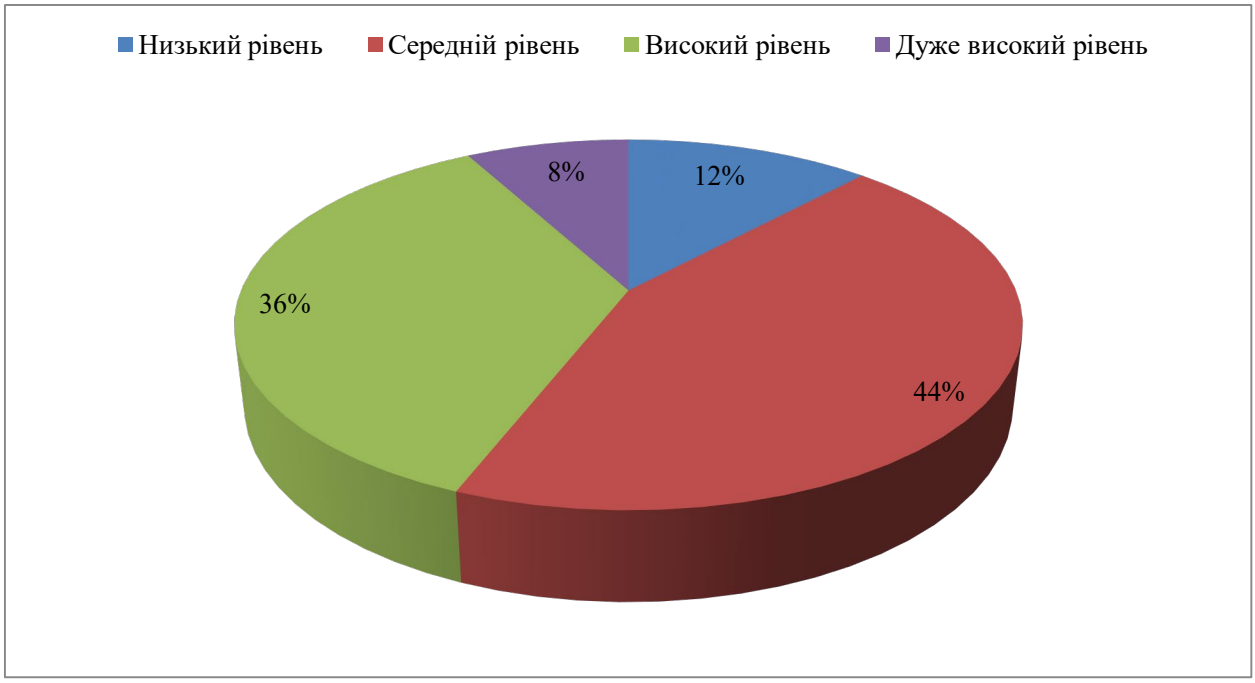

Рис. 2.3. Показники стійкості переключення уваги

Дуже високий рівень стійкості переключення уваги означає, що особа має здатність швидко та ефективно переходити від одного завдання до іншого навіть у випадках збурень чи відволікань. Вона легко відновлює концентрацію уваги після виникнення зовнішніх або внутрішніх впливів, що сприяє стабільній та продуктивній роботі незалежно від умов.

Високий рівень стійкості переключення уваги вказує на те, що особа може досить швидко відновити увагу після збурень або перешкод, але при цьому може виникати деякий час на адаптацію до нових умов. Вона здатна утримувати увагу на потрібних завданнях, але може бути трохи більш вразливою до відволікань порівняно з дуже високим рівнем.

Середній рівень стійкості переключення уваги означає, що особа має певні труднощі в відновленні уваги після впливу зовнішніх чи внутрішніх факторів. Вона

може потребувати деякого часу на адаптацію та повернення до роботи після відволікань чи перешкод.

Низький рівень стійкості переключення уваги характеризується значними труднощами в збереженні уваги на завданнях після будь-яких відволікань чи збурень. Особа може миттєво втрачати концентрацію та потребувати тривалого часу на повернення до роботи після виникнення навіть незначних впливів.

Наступним кроком було проведення методики дослідження обсягу короткочасної пам'яті за Джекобсона.

Таблиця 2.1.

Рівень короткочасного запам'ятовування

	Дуже високий	Високий	Середній	Низький	Дуже низький
	16%	32%	32%	16%	4%

Дуже високий рівень короткочасного запам'ятовування характеризується здатністю особи запам'ятовувати великі обсяги інформації за короткий час та відтворювати її точно і без зусиль, що означає, що вона швидко засвоює нові дані та може легко переходити до їх використання у виконанні завдань.

Високий рівень короткочасного запам'ятовування свідчить про те, що особа здатна ефективно запам'ятовувати інформацію на короткий період часу та відтворювати її з високою точністю. Вона може легко запам'ятовувати деталі та використовувати їх у потрібний момент без значних зусиль.

Середній рівень короткочасного запам'ятовування вказує на те, що особа має деякі труднощі в запам'ятовуванні та відтворенні інформації на короткий період часу. Вона може потребувати додаткових зусиль та повторень для того, щоб ефективно засвоїти нову інформацію.

Низький рівень короткочасного запам'ятовування свідчить про те, що особа має значні труднощі в запам'ятовуванні та відтворенні інформації на короткий період часу. Вона може швидко забувати деталі та потребувати багато часу та зусиль для того, щоб засвоїти та відтворити навіть прості дані.

Дуже низький рівень короткочасного запам’ятовування означає, що особа має серйозні труднощі в запам’ятовуванні та відтворенні навіть базової інформації на короткий період часу. Вона може мати значні проблеми з утриманням уваги та засвоєнням нової інформації.

З метою дослідження об’єму короткотривалої зорової пам’яті була використана методика «Запам’ятай малюнки». Отримані результати представлені у вигляді рисунку 2.4:

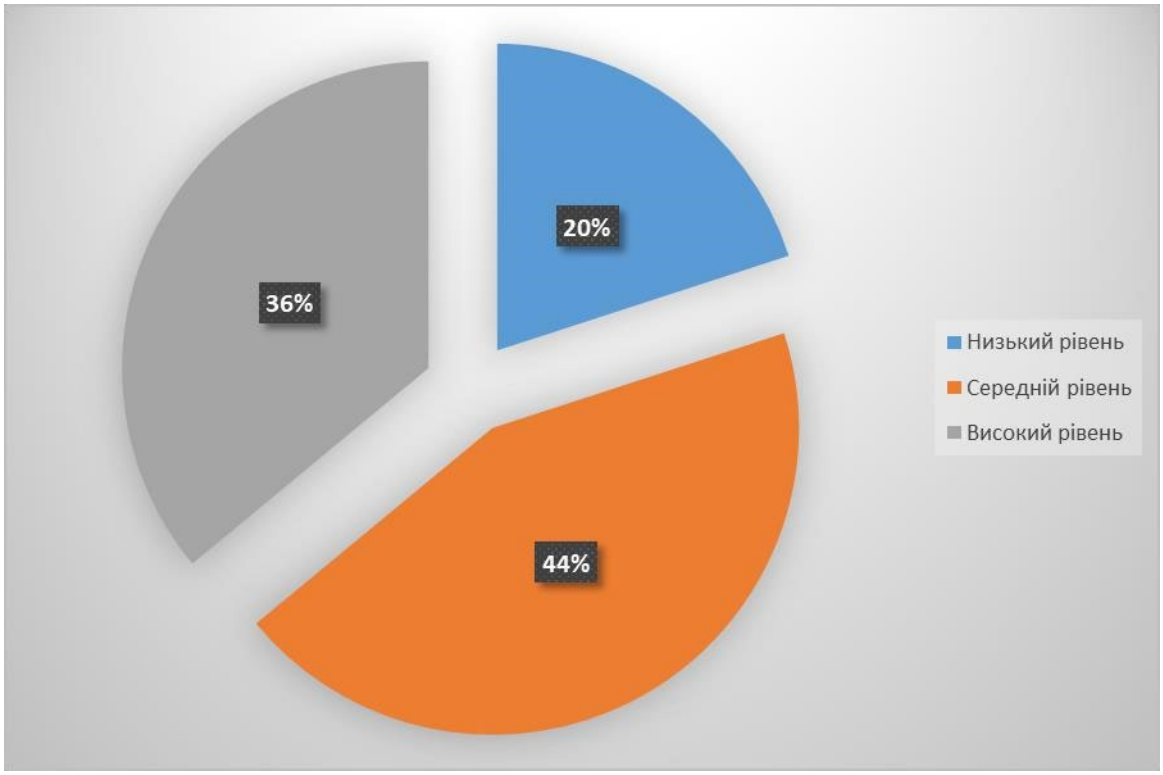

Рис. 2.4. Результати за методикою «Запам’ятай малюнки»

Отже, можна побачити, що 20% (5 дошкільників) мають низький рівень зорової пам’яті, 44% (11 осіб) – середній рівень пам’яті, 36% (9 осіб) – високий рівень пам’яті.

Для діагностики рівня продуктивності та стійкості уваги було застосовано методику «Знайди та викресли». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.5:

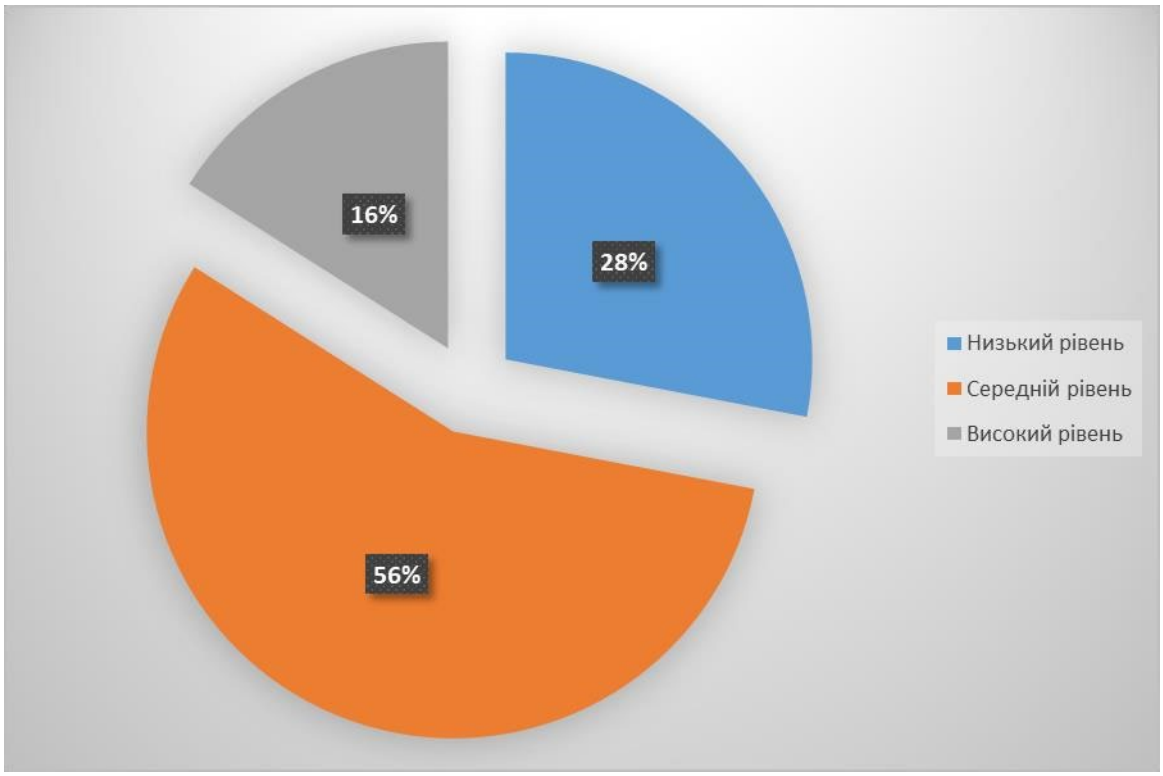

Рис.2.5. Результати за методикою «Знайди та викресли»

Обробка результатів показала, що 28% (7 дітей) мають низький рівень продуктивності та стійкості уваги, 56% (14 дітей) – середній рівень продуктивності та стійкості уваги, 16% (4 дитини) – високий рівень продуктивності та стійкості уваги.

З метою дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення було використано методику «Четвертий зайвий». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.6:

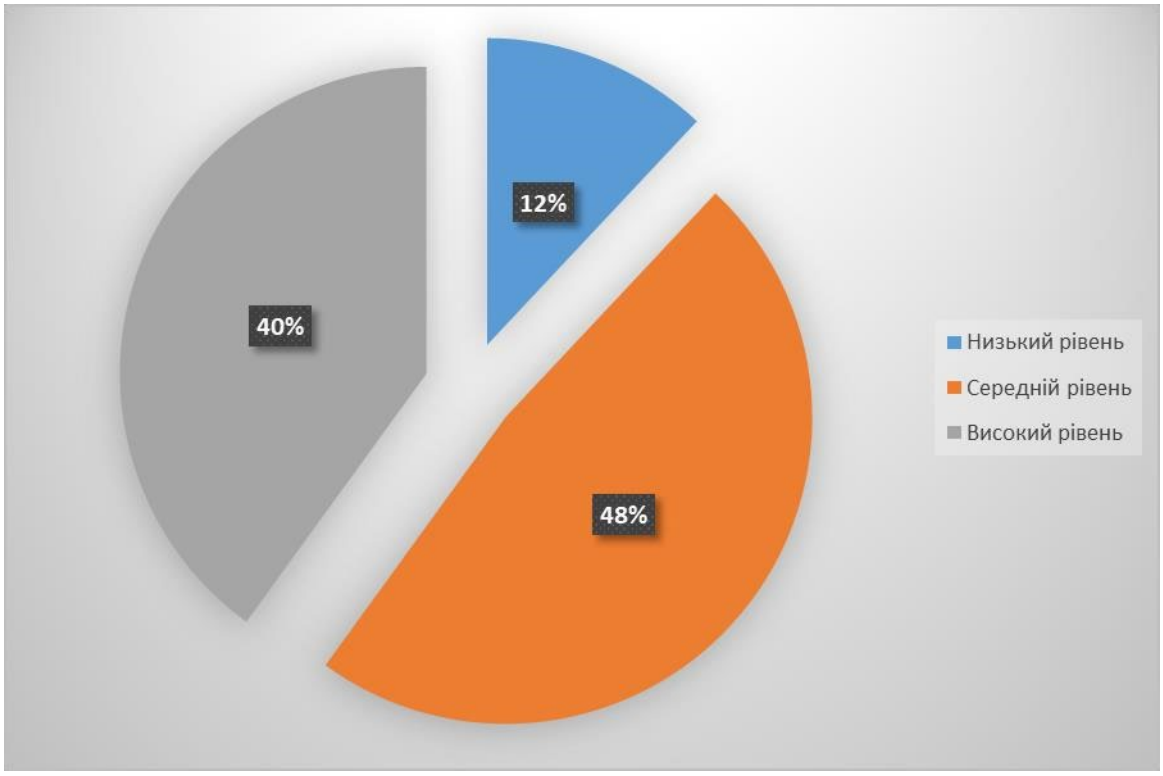

Рис. 2.6. Результати за методикою «Четвертий зайвий»

Отримані дані свідчать про те, що 12% (3 дитини) мають низький рівень образно-логічного мислення, 48% (12 дітей) мають середній рівень образно-логічного мислення і 40% (10 дітей) – високий рівень образно-логічного мислення.

Отже, отримані результати свідчать про те, що багаточисельної групою продіагностованих дітей стали діти із середнім рівнем пізнавальної сфери. Також була виявлена група дітей з низькими показниками. Саме тому доречним буде запровадити систематичну розвивальну роботу з метою підвищення та покращення показників, для того, щоб на кінець навчального року та перед вступом до першого класу старші дошкільники мали високий рівень розвитку пізнавальної сфери та були готовими до засвоєння нової позиції – школяра.

У ході дослідження пізнавальної сфери у підлітковому віці, виявлено, що переважна більшість підлітків має високі та середні показники уваги і пам’яті, що означає, що вони виявляють велику здатність утримувати увагу на потрібних завданнях та засвоювати інформацію, яка подається їм.

Увага у підлітків характеризується здатністю утримувати концентрацію на предметі або завданні протягом тривалого періоду часу. Вони здатні не допускати відволікань та зберігати свою увагу на важливих аспектах, що дозволяє їм ефективно працювати над завданнями та досягати бажаних результатів.

Пам’ять у підлітків також демонструє високий рівень функціонування. Вони здатні швидко і точно запам’ятовувати інформацію, яка надходить до них, і відтворювати її при потребі, що стосується як короткочасної пам’яті, яка використовується для зберігання інформації на деякий час, так і довгострокової пам’яті, яка дозволяє зберігати великі обсяги інформації на тривалий період.

Такий високий та середній рівень уваги і пам’яті у підлітків свідчить про їхню високу пізнавальну активність та здатність до успішного засвоєння та використання інформації, що надходить до них. Такі показники є важливими для успішного навчання, розвитку та адаптації у сучасному інформаційному середовищі.

2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку пізнавальної сфери підлітків

Розвиток пізнавальної сфери у підлітків є важливим етапом їхнього психічного та інтелектуального зростання. Підлітковий вік характеризується інтенсивними змінами в когнітивних, емоційних і соціальних аспектах, що відображається на їхній пізнавальній сфері.

Один із ключових аспектів розвитку пізнавальної сфери у підлітків – це розвиток мислення. У підлітковому віці спостерігається активний процес

розвитку когнітивних функцій, таких як логічне, абстрактне та критичне мислення. Підлітки стають здатними до більш складних аналітичних процесів, розуміння абстрактних концепцій та вирішення складних завдань [7].

Логічне мислення у підлітковому віці проявляється у здатності розуміти причинно-наслідкові зв'язки, виявляти закономірності та встановлювати логічні взаємозв'язки між явищами. Вони стають більш спритними в аргументації своїх думок та висновків [7].

Абстрактне мислення у підлітків виявляється у їхній здатності уявляти та розуміти концепції або ідеї, які не мають прямого конкретного відображення в реальному світі. Вони здатні до розвитку та обговорення абстрактних понять, таких як справедливість, моральність чи соціальні стереотипи [11].

Критичне мислення у підлітковому віці сприяє їхній здатності аналізувати інформацію, ставити запитання та розуміти різні точки зору. Вони навчаються критично оцінювати ідеї, аргументи та докази, що допомагає їм формувати власну позицію і приймати обґрунтовані рішення.

Даний процес розвитку мислення у підлітків є важливим кроком у їхньому інтелектуальному зростанні та підготовці до подальших викликів та завдань у житті. Отже, розвиток пізнавальної сфери у підлітків вимагає уважної уваги, підтримки та стимулювання різноманітних аспектів їхнього когнітивного розвитку.

Розвиток уваги та концентрації у підлітків є важливим аспектом їхнього психічного і когнітивного розвитку. У цьому віці відбуваються значні зміни в спроможності керувати увагою та утримувати концентрацію на різних завданнях. Діти поступово розвивають різні типи уваги, вчаться фільтрувати інформацію та керувати своїм уваженням на важливі аспекти навчання та повсякденного життя [16].

Розвиток уваги у підлітків включає в себе ряд аспектів. По-перше, вони навчаються визначати важливу інформацію та відділяти її від непотрібної, що допомагає їм краще засвоювати матеріал під час навчання та виконання

різноманітних завдань. По-друге, підлітки розвивають здатність до фокусування уваги на певному завданні або діяльності протягом тривалого часу, що є важливим для досягнення успіху в навчанні та інших сферах життя [21].

Концентрація у підлітків також зазнає змін і покращень. Вони поступово навчаються блокувати відволікаючі фактори та утримувати свою увагу на потрібному завданні чи діяльності, що допомагає їм бути ефективнішими та продуктивнішими у виконанні завдань, які вимагають уваги та сконцентрованості [21].

Для підтримки розвитку уваги та концентрації у підлітків важливо створювати сприятливе середовище, де вони можуть концентруватися на своїх заняттях без зайвих відволікань. Також важливо використовувати методики та підходи, які сприяють розвитку уваги, такі як вправи на увагу, медитація чи релаксація. Регулярна практика таких методів допомагає підліткам покращувати свої уміння керувати увагою та утримувати концентрацію на потрібних завданнях [9].

У підлітковому віці відбувається значний розвиток пам’яті, який охоплює якість, так і кількість інформації, що може бути засвоєна та збережена у пам’яті. Підлітки навчаються використовувати різні стратегії запам’ятовування, які допомагають їм ефективніше засвоювати інформацію та використовувати її у навчанні та повсякденному житті [14]:

1. Розвиток якості пам’яті: підлітки стають здатними засвоювати та зберігати більш складну та абстрактну інформацію. Вони навчаються розрізняти важливу інформацію від непотрібної, утримувати у пам’яті ключові деталі та працювати з ними.

2. Розвиток кількості запам’ятовування: підлітки поступово збільшують обсяг інформації, яку вони можуть запам’ятати, що стосується як кількості фактів та даних, так і складніших концепцій та ідей. Вони навчаються краще організовувати та утримувати в пам’яті великі обсяги інформації.

3. Стратегії запам’ятовування: підлітки розвивають та використовують різні стратегії запам’ятовування, такі як асоціації, повторення, структурування інформації тощо. Вони вивчають, як використовувати ці стратегії у навчанні для ефективного запам’ятовування матеріалу, а також у повсякденному житті для запам’ятовування важливої інформації, такої як адреси, дати, завдання тощо.

Розвиток пам’яті у підлітків є ключовим етапом їхнього когнітивного розвитку. Покращення якості та кількості інформації, що зберігається у пам’яті, дозволяє їм ефективніше функціонувати у навчанні, виконувати завдання та розвивати свої здібності. Важливо стимулювати та підтримувати цей розвиток шляхом різноманітних вправ та стратегій, які сприяють кращому запам’ятовуванню та використанню інформації.

Розвиток творчості у підлітків є складним і цікавим процесом, який відбувається у різних сферах їхнього життя. Творчість у підлітковому віці виявляється через різноманітні форми виразності, включаючи малювання, письмо, музику, танці, драматургію, розв’язання проблем та багато інших, що є важливим аспектом їхнього розвитку, оскільки творчість сприяє виявленню та розвитку їхнього індивідуального потенціалу, емоційного виразу, креативного мислення та самовираження.

Одним з важливих аспектів розвитку творчості у підлітків є розвиток уяви. У цьому віці вони починають демонструвати більш розвинену уяву, що виявляється у їхній здатності до створення нових образів, фантазій та ідей. Даний процес сприяє їхньому творчому потенціалу та розкриттю нових можливостей в мистецтві та навколишньому середовищі [4].

Крім того, творчість у підлітковому віці сприяє емоційному виразу. Підлітки навчаються виражати свої почуття, думки та переживання через творчість, що допомагає їм краще розуміти себе та оточуючий світ. Вони вчаться вибирати відповідні способи виразу для передачі своїх емоцій та почуттів.

Креативне мислення є ще одним важливим аспектом розвитку творчості у підлітків. Вони навчаються думати нестандартно, шукати нові шляхи розв’язання проблем та вирішувати завдання креативними методами. Даний процес сприяє розвитку їхньої креативності, уяви та винаходливості, що є важливими навичками у сучасному світі [5].

Самовираження є ще однією важливою складовою розвитку творчості у підлітків. Через творчу діяльність вони вчаться виражати свою індивідуальність, впевнено виражати свої думки та почуття, що сприяє їхньому самовираженню, встановленню власного місця у світі та підтримці психологічного комфорту [10].

Загалом, розвиток творчості у підлітків є складним та багатогранним процесом, який сприяє їхньому розкриттю, самовираженню та розвитку як особистості. Важливо підтримувати та стимулювати цей процес, надаючи підліткам можливість виявляти свою творчість у різних аспектах життя.

Самостійність у навчанні є важливою складовою розвитку підлітків, оскільки це допомагає їм стати більш впевненими, компетентними та самостійними у різних сферах життя. Основні аспекти цієї навички включають в себе вміння шукати та оцінювати інформацію, самостійно вирішувати завдання, планувати час та вчитися з власних помилок.

Перш за все, самостійність у навчанні означає здатність підлітка самостійно шукати та аналізувати інформацію, що включає в себе вміння користуватися різними джерелами інформації, такими як книги, Інтернет, наукові статті тощо, та критично оцінювати достовірність цих джерел. Підлітки навчаються відділяти факти від погроз та забобонів, розуміючи, що обґрунтовані докази є основою для будь-яких висновків чи вирішень [21].

Другий аспект самостійності у навчанні – це здатність самостійно розв’язувати завдання та проблеми. Підлітки навчаються вмінню ставити перед собою конкретні цілі, розробляти стратегії для досягнення цих цілей та розподіляти свій час ефективно. Вони навчаються не тільки виконувати

завдання, а й ставити питання, аналізувати різні підходи та шукати оптимальні рішення [21].

Крім того, самостійність у навчанні передбачає вміння самоконтролю та самооцінки. Підлітки навчаються визначати свої сильні та слабкі сторони, а також те, над чим їм потрібно працювати для покращення своїх навичок. Вони стають відповідальними за свої досягнення, розуміючи, що успіх залежить від їхніх власних зусиль та наполегливості.

Таким чином, самостійність у навчанні є важливою навичкою, яка допомагає підліткам стати активними та компетентними у своєму навчанні та житті. Вона сприяє розвитку креативності, критичного мислення, вміння приймати власні рішення та відповідальність за них. Розвиваючи самостійність у навчанні, ми готуємо підлітків до успішного життя та самореалізації у сучасному світі.

Для сприяння розвитку пізнавальної сфери у підлітків важливо створювати сприятливе навчальне середовище, яке поєднує цікавість, виклик та підтримку з боку вчителів та оточуючих. Також важливо враховувати індивідуальні особливості кожного підлітка та використовувати різноманітні методи навчання та оцінювання, що сприяють їхньому пізнавальному розвитку.

Висновки до розділу 2.

Експериментальні дослідження є ключовим інструментом у психології та науці загалом для збільшення розуміння та поглиблення знань про розвиток пізнавальних процесів у підлітків. Підлітковий період відзначається активними змінами у мозку та когнітивних процесах, тому вивчення цього етапу має велике значення для науки, освіти та практики.

Перш за все, експериментальні дослідження дозволяють отримати об’єктивні дані щодо розвитку пізнавальних функцій, таких як увага, пам’ять, мислення тощо. Науковці використовують різноманітні методики та

інструменти, щоб виміряти, аналізувати і порівнювати рівні цих функцій у різних вікових групах підлітків.

Крім того, експерименти допомагають виявляти закономірності у розвитку когнітивних процесів. Наприклад, дослідження можуть показати, як змінюється рівень уваги та концентрації у підлітків в залежності від різних факторів, таких як вік, стать, особистісні риси тощо.

Також експериментальні дослідження мають велике значення для розробки та оцінки ефективності методик навчання та розвитку. На підставі результатів досліджень можна розробляти інноваційні програми та інтервенції, спрямовані на поліпшення когнітивних навичок у підлітків.

Крім того, експериментальні дані можуть бути корисні для практичного застосування у шкільному та позашкільному навчанні. Вони дозволяють визначати оптимальні методи навчання та підходи до розвитку пізнавальних навичок, що сприяє підвищенню якості освіти та підтримці успішного розвитку молоді.

Таким чином, експериментальні дослідження розвитку пізнавальних процесів у підлітків мають важливе значення як для наукової спільноти, так і для практичного застосування у сфері освіти та психології. Вони допомагають розуміти природу когнітивного розвитку у цей важливий період життя та сприяють розробці ефективних стратегій навчання та підтримки підлітків у їхньому освітньому шляху.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на різноманітні підходи та поняття структури пізнавальної сфери та параметри підліткового віку, емпіричні дослідження пізнавальних процесів у цьому віці мають надзвичайну важливість.

Підлітковий вік є періодом значних змін у фізіологічному та психологічному розвитку. Фізіологічні зміни включають інтенсивний ріст, зміни в гормональному фоні та розвиток статевих органів. Такі процеси можуть вплинути на когнітивні функції, такі як увага, пам’ять, мислення та рішення проблем.

У контексті психологічних аспектів, підлітки демонструють активний розвиток мислення, включаючи логічне, абстрактне та критичне мислення. Вони набувають навичок аналізу та розуміння складних концепцій, що допомагає їм у подальшому навчанні та прийнятті рішень. Також важливим аспектом є розвиток самостійності та соціальних навичок, таких як взаємодія з оточуючими та усвідомлення своєї ідентичності.

Емпіричні дослідження пізнавальних процесів підлітків дозволяють краще зрозуміти цей важливий етап в їхньому розвитку. Шляхом застосування різних методик, таких як тестування уваги, пам’яті та мислення, дослідники можуть визначити індивідуальні особливості та потреби кожного підлітка. Наприклад, визначення рівня уваги та концентрації може допомогти в розробці програм для покращення навчального процесу, а вивчення особливостей пам’яті може сприяти оптимізації методів навчання та запам’ятовування.

Засновуючись на результати емпіричних досліджень, можна розробити рекомендації щодо розвитку пізнавальної сфери підлітків. Такі рекомендації можуть включати стимулювання інтересів через цікаві та актуальні матеріали, розвиток критичного мислення та аналітичних навичок, підтримку уваги та концентрації під час навчання та розвиток творчих здібностей. Такий

комплексний підхід сприятиме оптимальному розвитку пізнавальних процесів та підвищенню успішності у навчанні та житті загалом.

Рекомендації щодо розвитку пізнавальної сфери підлітків можуть включати стимулювання їхніх інтересів через цікаві та актуальні матеріали, розвиток мислення через використання різних пізнавальних стратегій, підтримку уваги та концентрації на завданнях, сприяння розвитку пам’яті через систематичні тренування та стимулювання творчих здібностей через різноманітні види творчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмаші С. Дослідження психологічних характеристик навчальної успішності підлітків. *Вісник Національного університету оборони України: зб-к наук. праць.* К.: НУОУ, 2018. Вип. 2 (50). С. 14-22.Веретенко Т. Г., Снітко М. А. Компонентнісний підхід до діяльності підлітків у Інтернет-мережі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. №84. 2010. С. 35-39.

3. Гейко Є.В. Психологічні особливості прояву егоцентризму в школярів підліткового віку в період духовної кризи суспільства. *Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України,* 12 листопада 1998р. К.: Гнозис, 1998. С.307-312.

4. Даниленко Є. В. Дидактичні комікси з біології, як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів молодшого підліткового віку. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 20: Біологія*. №3. 2011. С. 186-191.

5. Діброва О. Особливості розвитку мотиваційної сфери дітей у підлітковому віці. *Наукові інновації та передові технології*. №12 (26). 2023.С. 55.

6. Зінченко О. В. Аналіз наукових поглядів на розвиток понятєвого мислення підлітків. *Технології розвитку інтелекту*. №5. 2014. С. 11-16.

7. Зінченко О. В. Аналіз результатів комбінованого тренінгу понятєвого мислення підлітків. *Технології розвитку інтелекту*. №2. 2016. С. 55.

8. Зінченко О. В. Особливості формування понятєвого мислення підлітків у контексті проектувально-технологічної парадигми розвитку інтелекту. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Психологічні науки*. №2. 2017. С. 79-85.

9. Калюжна Ю. І. Особливості розвитку пізнавальних інтересів підлітків та старшокласників. *Витоки педагогічної майстерності.* 2017. Випуск 19. С. 171.

10. Кузікова С. Б. К 89 Теорія і практика вікової психокорекції : Навчальний посібник / С. Б. Кузікова. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми : Університетська книга, 2020. 304 с.

11. Кузнєцова І. В. Інтернет як середовище діяльності сучасних підлітків. *Збірник наукових праць Актуальні проблеми психології*. №7. С. 211-216.

12. Назарець Л. М. Особливості емоційної регуляції в формуванні пізнавальних інтересів підлітків: автореф. дисс. на здобуття ступеня канд. психол. наук.: спец. 19.00. 07. Педагогіна і вікова психологія. Рівне. 2009. 67 с.

13. Павленко Т. В. Теоретичний аналіз компонентів комунікативної сфери підлітків. *Proceedings of the National Aviation University. Series: Pedagogy, Psychology*. №11. С. 99-103.

14. Проскурняк О. І. Соціалізація учнів з інтелектуальними порушеннями: комунікативно-мовленнєвий аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. №30. 2015. С. 291-296.

15. Пундєв В. Психологія управління розвитку креативного потенціалу підлітків в процесі дистанційного навчання. *Scientific Collection «InterConf»*. №51. 2021. С. 94-96.

16. Пушкар О. Теоретичні передумови дослідження психологічних особливостей прояву когнітивних стилів у підлітковому віці. *Перспективи та інновації науки*. №7 (25). 2023. С.55.

17. Сокирко О. С. Педагогічні умови розвитку пізнавальной сфери глухих підлітків у процесі навчання плавання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. №44. 2015. С. 277-283.

18. Сошина Ю. М. Модель формування ціннісно-смислових настановлень підлітків. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2015».* №5. 2015. С. 242-243.

19. Сошина Ю. М. Цінності та ціннісні орієнтації в системі ціннісно-смислової сфери підлітка. *Збірник наукових праць Проблеми сучасної психології.* №22. 2013. С. 14.

20. Чаусова Т. В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Соціальні та поведінкові науки*. №6. 2018. С. 121-134.

21. Щербан Т. Д. Психологічні особливості навчальної мотивації підлітків. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Педагогіка та психологія : збірник наукових праць* / гол.ред. Г. В. Товканець. Мукачево, 2019. Випуск 2(10). Ч.2. С.100-104.

22. Явтушенко О. М. Психологічні характеристики навчально-пізнавальної мотивації сучасного підлітка : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник Р. О. Труляєв. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 86 с.

23. Якимчук І. П. Програма розвитку мотиваційної сфери особистості в підлітковому віці. *Технології розвитку інтелекту*. №8. 2015. С. 115.

24. Яновська Т., Когут І. Особливості ціннісно-смислової сфери підлітків. *Психологія і особистість*. №2. 2020. С. 189-204.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика діагностики особливостей переключення уваги (Складання чисел із переключеним за Б.О.Федоришиним)

Мета: дослідження швидкості протікання психічних процесів та стійкості переключений уваги.

Обладнання: аркуш паперу, олівець чи ручка

Необхідний тестовий матеріал: пари однозначних чисел, одне з яких є обов'язково непарним (в якості вихідних пар можуть бути запропоновані: 8 і 7; 5 і 9; 2 і 3; 9 і 2; 5 і 3; 5 і 8;9 і 9;9 і 4).

(Інструкція: Перед тобою стоїть завдання складати два однозначних числа за певними правилами. Наприклад, маємо два числа 1 і 5, які запишемо одне під одним:

1 5

Додамо їх і отриману суму запишемо поруч із верхнім числом - верхнім число попередньої пари (зразок виконання демонструється): 1 6 7 5 1 6

Якщо сума виходить двозначна (у цьому прикладі при подальшому додаванні вона дорівнюватиме 13), то зверху записуються тільки одиниці (3), а десятки відкидаються.

Униз переноситься верхнє число попередньої пари (зразок виконання демонструється):

1 6 7 3 5 1 6 7

Подальше сумування чисел за таким принципом буде мати вигляд: 1 6 7 3 0 3 3 6 9 5 4 90 5 1 6 7 3 0 3 3 6 9 5 і т. д.

Переконавшись у тому, що досліджуваний зрозумів принцип виконання завдання, інструкція продовжується: «Тепер спробуй працювати сам, по можливості швидко и точно». Пиши згори цифру 8, а внизу цифру 7 і починай складати й записувати так, як навчився, аж поки не буде подана команда: «Закінчити». Робота продовжується протягом 2-х хвилин, після цього досліджуваному пояснюється другий спосіб роботи: "Те, що ти щойно робив,

умовно називається першим способом роботи. Спробуємо оволодіти другим способом роботи. Беремо два числа - 1 і 5, сума яких дорівнює 6. Записуємо і не поруч з верхнім числом, як у першому способі, а внизу. Угорі ж тепер будемо записувати нижній доданок попередньої пари (зразок виконання демонструється):

1 5 6 1 7 8 5617851 і т. д.

Після засвоєння принципу роботи дається команда: Напиши вгорі 8, а внизу 3. Складай ці числа 1 записуй другим способом, намагаючись працювати швидко і точно до команди: «Закінчити».

Робота продовжується 2 хвилини, після чого пропонується інструкція до основного етапу дослідження: Те, що Ви робили, було тренуванням (до цього моменту досліджуваний не повинен знати про підготовчий етап роботи). Основне завдання полягає в тому, що Вам буде запропоновано два числа, які Ви будете складати за першим способом: угорі писати суму, а вниз переносити верхнє число попередньої пари. За командою: «Риска! Другий спосіб!», Ви поставите вертикальну риску і далі продовжите роботу другим способом, записуючи суму внизу, а вгору переносячи нижнє число попередньої пари. Переписувати останню пару чисел після риски не можна, їх треба скласти «в думці» і за рискою записати числа за другим способом. За командою: «Риска! Перший спосіб!» Ви знову поставите риску і зміните спосіб роботи. Так буде продовжуватися кілька разів до команди: «Риска! Робота закінчена». Дається команда до початку роботи і через кожну хвилину пропонується поставити риску і перейти на інший спосіб роботи. Тривалість основного етапу роботи - 10 хв.

Додаток Б

Методика дослідження обсягу короткочасної пам’яті

Мета дослідження: визначення обсягу короткочасного запам’ятовування за методикою Джекобсона.

Матеріали та обладнання: бланк з чотирма наборами рядів чисел, аркуш для записів, ручка і секундомір.

Процедура дослідження

Дослід можна проводити з одним досліджуваним або з групою з 6–8 осіб. Він включає чотири аналогічні серії. У кожній з них експериментатор зачитує досліджуваному один з наведених наборів цифрових рядів.

Перший набір	Другий набір
5241	7543
96023	23586
254061	675130
7842389	9562751
34682538	69307172
598374623	578611730
6723845207	6861821488

Третій набір	Четвертий набір
1372	7106
64805	89934
725318	856086
0759438	5201570
52186355	82744525
132697843	715843413
3844528716	1524836897

Елементи рядів пред’являються з інтервалом 1 с. Після прочитування кожного ряду через 2–3 с за командою «Пишіть!» досліджувані на аркуші паперу відтворюють елементи ряду з тією послідовністю, з якою вони пред’являлись експериментатором. У кожній серії, незалежно від результату, зачитуються всі сім рядів. Інструкція для всіх серій експерименту однакова. Інтервал між серіями становить 6–7 хв.

Інструкція досліджуваному: «Я назву Вам кілька цифр. Слухайте уважно і намагайтеся запам’ятати їх якнайбільше. Після закінчення диктування за моєю командою «Пишіть!» запишіть те, що запам’ятали, з тією послідовністю, з якою вони пред’являлися. Увага! Починаємо!»